

Capitolul I

PROCESUL CIVIL. NORME. PRINCIPII

1.1. Procesul civil – mijloc de realizare a justiției

Procesul civil constituie un mijloc de apărare atât pentru reclamantul al cărui drept se consolidează prin admiterea, în mod definitiv, a cererii sale, cât și pentru pârâtul căruia i se oferă posibilitatea să se opună pretențiilor adversarului, iar dacă dovedește lipsa de temeinicie a acestora, prin respingerea cererii reclamantului își va consolida el situația juridică premergătoare conflictului.

Procedura civilă conține regulile după care se desfășoară judecata și executarea silită, regulile ce guvernează organizarea judecătorească și competența instanțelor judecătorești și arată condițiile în care o persoană poate obține recunoașterea sau stabilirea drepturilor și intereselor sale legitime. Procesul trebuie pornit de acea persoană care pretinde că i s-a încălcat sau nesocotit dreptul subiectiv civil ori care nu își poate realiza interesul decât pe calea justiției¹. Această persoană poartă denumirea de *reclamant*, iar cel împotriva căruia acționează pentru valorificarea dreptului său se numește *pârât*. Reclamantul formulează cerere de chemare în judecată prin care urmărește valorificarea drepturilor sau intereselor sale, iar pârâtul răspunde la pretențiile reclamantului formulând întâmpinare. Atunci când și pârâtul are pretenții proprii față de reclamant, formulează cerere reconvențională.

Trebuie precizat că, în cazuri anume prevăzute de lege, procesul civil poate fi pornit și de alte persoane sau organe decât cel ce se pretinde titularul dreptului ori al interesului încălcat. Astfel, potrivit art. 37 C. pr. civ., în cazurile și condițiile prevăzute exclusiv prin lege, se pot introduce cereri sau se pot formula apărări și de persoane, organizații, instituții sau autorități, care, fără a justifica un interes personal, acționează pentru apărarea drepturilor ori intereselor legitime ale unor persoane aflate în situații speciale sau, după caz, în scopul ocrotirii unui interes de grup ori general. De asemenea, potrivit art. 92 C. pr. civ., procurorul poate porni acțiunea civilă ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale minorilor, persoanelor puse sub ocrotire (care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială) sau ale celor dispărute, precum și în alte cazuri expres prevăzute de lege.

Putem defini *procesul civil* ca fiind activitatea desfășurată de către instanță, părți sau organele care participă la înfăptuirea justiției, în vederea realizării sau stabilirii drepturilor și intereselor civile deduse judecății și a executării silite a hotărârilor judecătorești sau a altor titluri executorii, conform procedurii prevăzute de lege².

Procesul civil parcurge două faze: judecata (*cognitio*) și executarea silită (*executio*). Prima fază este declanșată prin formularea cererii de chemare în judecată și se finalizează la

¹ V.M. Ciobanu, Tr.C. Briciu, C.C. Dinu, *Drept procesual civil. Drept execuțional civil. Arbitraj*, Ed. Național, București, 2013, p. 30.

² V.M. Ciobanu, Tr.C. Briciu, C.C. Dinu, *op. cit.*, p. 39.

rămânerea definitivă a hotărârii pronunțate. Faza executării silite presupune punerea în executare a titlurilor executorii, în măsura în care debitorul nu își execută de bunăvoie obligațiile. Această fază este declanșată de cererea de executare silită formulată de către creditor și este epuizată după încasarea creanței și închiderea procedurii execuționale.

Faza judecătii, la rândul său, cuprinde mai multe etape: *etapa scrisă*, în care părțile își fac cunoscute reciproc pretențiile și apărările, precum și probele ce se doresc a fi administrate – prin intermediul cererii de chemare în judecată, al întâmpinării și al cererii reconvenționale și, respectiv, prin răspunsul la întâmpinare. Urmează apoi etapa cercetării procesului, care potrivit art. 240 C. pr. civ. se desfășoară în ședință publică, dacă prin lege nu se prevede altfel¹. După aceea se trece la etapa dezbaterilor în fond a procesului, care se derulează (de regulă) în ședința de judecată. După închiderea dezbaterilor urmează etapa deliberării și a pronunțării hotărârii. Prin epuizarea acestor etape se finalizează judecata în primă instanță. Partea nemulțumită de hotărârea pronunțată poate declara apel împotriva hotărârii, cale ordinară de atac care provoacă o nouă judecată în fond. Prin soluționarea apelului, hotărârea primei instanțe devine executorie și (de regulă) definitivă. Numai în cazurile expres prevăzute de lege hotărârile primei instanțe pot fi atacate doar cu recurs, iar cele ale instanței de apel și cu recurs.

1.2. Normele dreptului procesual civil

1.2.1. Caracterele dreptului procesual civil

În doctrină au fost recunoscute următoarele caractere ale dreptului procesual civil²:

a) caracterul sancționator – garantează eficacitatea și respectarea normelor de drept material care consacră aceste drepturi;

b) caracterul reglementar (normativ) – normele dreptului procesual civil sunt înscrise în Constituție, în Codul de procedură civilă și în legi speciale, iar judecătorul și părțile trebuie să se supună acestora pentru chiar valabilitatea actului de procedură săvârșit.

Regulile procedurii civile interesează funcționarea serviciului public al justiției și de aceea se poate spune că, în general, au un caracter de ordine publică. Ele se impun judecătorului și părților și numai în cazurile anume prevăzute ori atunci când ocrotesc doar un interes particular este permis să se deroge de la acestea;

¹ Prin O.U.G. nr. 62/2015 pentru prorogarea unor termene prevăzute de Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, publicată în M. Of. nr. 964 din 24 decembrie 2015, intrarea în vigoare a art. XII din Legea nr. 2/2013 se modifică astfel:

Dispozițiile Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, republicată, privind cercetarea procesului și, după caz, dezbaterile fondului în camera de consiliu se aplică proceselor pornite începând cu data de 1 ianuarie 2017.

În procesele pornite începând cu data intrării în vigoare a prezentei legi și până la data de 31 decembrie 2016 inclusiv, cercetarea procesului și, după caz, dezbaterile fondului se desfășoară în ședință publică, dacă legea nu prevede altfel.

² V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. I, *Teoria generală*, Ed. Național, București, 1996, p. 9; E. Herovanu, *Principiile procedurii judiciare*, vol. I, Institutul de Arte Grafice „Lupta”, București, 1932, p. 6.

c) caracterul formalist – formalismul dreptului procesual civil este dat de faptul că actele de procedură sunt supuse unor condiții de formă și unor termene.

Formalismul este inevitabil, însă el nu prezintă numai inconveniente. Formele prescrise sunt o garanție pentru protejarea intereselor justițiabililor împotriva manevrelor unui adversar de rea-credință, dar și împotriva arbitrariului judecătorului¹;

d) caracterul de drept comun – dreptul procesual civil, reglementat prin Codul de procedură civilă, constituie dreptul comun al procedurii de judecată, el aplicându-se oricărui litigiu pentru care nu este prevăzută o procedură specială.

Există norme prevăzute în legi speciale care trimit în mod explicit la dispozițiile Codului de procedură civilă. Astfel, cu titlu exemplificativ, amintim art. 28 alin. (1) din Legea nr. 554/2004 privind contenciosul administrativ² care arată că dispozițiile Legii nr. 554/2004 se completează cu cele ale Codului civil și ale Codului de procedură civilă, în măsura în care nu sunt incompatibile cu specificul raporturilor de putere dintre autoritățile publice, pe de o parte, și persoanele vătămate în drepturile sau interesele lor legitime, pe de altă parte³. Alteori, legea specială trimite numai în anumite situații la dispozițiile Codului de procedură civilă⁴.

1.2.2. Normele dreptului procesual civil

Norma juridică este o regulă de conduită, instituită de puterea publică sau recunoscută de aceasta, a cărei respectare este asigurată, la nevoie, prin forța coercitivă a statului. În doctrină au fost propuse mai multe criterii de clasificare a normelor dreptului procesual civil.

A. În funcție de **obiect**, normele de drept procesual civil se împart în norme de organizare judecătorească, norme de competență și norme de procedură propriu-zisă.

Normele de organizare judiciară au ca obiect determinarea instanțelor judecătorești și a parchetelor de pe lângă acestea, statutul magistraților, cu privire la care se cercetează numirea și avansarea în funcție, drepturile și îndatoririle magistraților, răspunderea disciplinară a acestora, compunerea și constituirea completelor de judecată, iar, legat de acestea, incompatibilitatea, abținerea și recuzarea.

Cele mai multe norme din această categorie se regăsesc în Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară⁵, precum și în Legea nr. 303/2022 privind statutul judecătorilor și procurorilor⁶. Norme de organizare judiciară cuprinde însă și Codul de procedură civilă, care reglementează incompatibilitatea, abținerea și recuzarea.

¹ M. Tăbărcă, *Drept procesual civil, vol. I, Teoria generală*, ed. a III a, Ed. Solomon, București, 2023, p. 5.

² Publicată în M. Of. nr. 1154 din 7 decembrie 2004.

³ În mod similar trimite la Codul de procedură civilă și art. 342 din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, art. 54 din Legea nr. 188/2000 privind executorii judecătorești, art. 156 din Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice sau art. 3 alin. (2) din Legea nr. 207/2015 (Codul de procedură fiscală).

⁴ Potrivit art. 275 alin. (4) din Legea nr. 207/2015 (Codul de procedură fiscală) – dispozițiile Codului de procedură civilă, republicat, referitoare la intervenția forțată și voluntară sunt aplicabile.

⁵ Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, a fost publicată în M. Of. nr. 1104 din data de 16 noiembrie 2022.

⁶ Legea nr. 303/2022 privind statutul judecătorilor și procurorilor, a fost publicată în M. Of. nr. 1102 din data de 16 noiembrie 2022.

Sediul principal al *normelor de competență* este Titlul III din Cartea I a Codului de procedură civilă. Norme de competență pot fi întâlnite și în legi speciale¹. Acestea au ca obiect delimitarea atribuțiilor recunoscute, alături de instanțele judecătorești, și altor organe cu activitate jurisdicțională ori partajarea competenței între instanțele judecătorești de grad diferit, precum și între instanțele de același grad.

Normele de procedură propriu-zisă au ca obiect modul de judecată a pricinilor civile și de punere în executare a titlurilor executorii. Sediul principal al acestor norme este Codul de procedură civilă. În literatura de specialitate, normele de procedură propriu-zisă sunt împărțite în norme de procedură contencioasă, norme de procedură necontencioasă și norme de executare silită.

Clasificarea normelor de procedură în funcție de obiectul lor de reglementare prezintă importanță atunci când apare un conflict în timp al normelor de drept procesual, precum și datorită consecințelor ce decurg dintr-o anumită calificare a unei norme procesuale, atunci când se pune problema utilizării unor mijloace procesuale pentru valorificarea normei respective.

B. În funcție de **întinderea câmpului de aplicare**, normele de drept procesual civil se împart în norme generale și norme speciale.

Potrivit legii de organizare judiciară, instanțele judecătorești sunt judecătoriile, tribunalele, curțile de apel și Înalta Curte de Casație și Justiție. Normele generale se aplică în toate cazurile și în orice materie, dacă legea nu prevede în mod expres altfel. Ele se găsesc, de regulă, în Codul de procedură civilă și alcătuiesc procedura de drept comun în materie civilă.

Normele speciale sunt cele care se aplică numai într-o anumită materie, expres stabilită de lege. Aceste norme derogă de la normele generale și sunt de strictă interpretare și aplicare, neputând fi extinse prin analogie. Norme speciale cuprinde și Codul de procedură civilă. De asemenea, în Cartea a VI-a, intitulată „Proceduri speciale”, Codul reglementează modul de soluționare a unor pricini în procedura ordonanței președințiale, refacerea înscrisurilor și hotărârilor dispărute, procedura ofertei de plată urmată de consemnațiune, măsurile asigurătorii, procedura divorțului, procedura împărțelii judiciare, procedura de soluționare a acțiunilor posesorii.

Este posibil ca norme din ambele categorii să coexiste și să se aplice în același timp într-o anumită materie. Apare în acest caz un conflict între norma generală și norma specială, iar pentru soluționarea acestui conflict au fost propuse următoarele reguli²:

1. Norma specială se aplică cu prioritate față de norma generală, pentru că tocmai acesta a fost rostul edictării ei.

2. În măsura în care norma specială „tace”, nu reglementează un anumit aspect, ea se completează cu norma generală.

¹ Cu titlu de exemplu, amintim: Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ; Legea nr. 101/2016 privind remediile și căile de atac în materie de atribuire a contractelor de achiziție publică, a contractelor sectoriale și a contractelor de concesiune de lucrări și concesiune de servicii, precum și pentru organizarea și funcționarea Consiliului Național de Soluționare a Contestațiilor, Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, Legea nr. 207/2015 privind Codul de procedură fiscală.

² V. Pătulea, *Raportul dintre normele juridice generale și cele speciale*, în *Dreptul* nr. 1/1991, p. 15.

Regula potrivit căreia norma specială se completează cu norma generală nu se aplică și în sensul că norma generală se completează cu norma specială, pentru că ar însemna să se extindă câmpul de aplicare a normei speciale la materii pentru care nu a fost edictată. Norma specială se aplică prioritar față de norma generală, chiar și atunci când norma specială este mai veche decât norma generală¹.

C. În funcție de **caracterul conduitei** pe care o prescriu, normele dreptului procesual civil sunt imperative și dispozitive.

Normele imperative impun părților sau instanței o anumită acțiune sau inacțiune și, sub sancțiune, nu îngăduie să nu se aplice sau să se deroge de la ele.

Normele dispozitive suplinesc sau interpretează voința neexprimată sau insuficient de clar exprimată a părților în actele lor juridice ori protejează interesele uneia dintre părți, îngăduind să se deroge de la conținutul lor.

Pentru calificarea unei norme ca imperativă sau dispozitivă, apelăm uneori criteriul expresiei folosite de legiuitor. Norma este imperativă în texte care conțin următoarele expresii:

- judecătorul nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, afară numai dacă legea nu dispune altfel;
 - oricine pretinde un drept împotriva unei alte persoane trebuie să facă o cerere înaintea instanței competente;
 - hotărârea se pronunță întotdeauna în ședință publică;
 - cererea de chemare în judecată care nu cuprinde numele reclamantului sau al pârâtului, obiectul ei sau semnătura este nulă;
 - necompetența este de ordine publică.
- Dimpotrivă, norma este dispozitivă dacă:
- părțile pot conveni, prin înscris sau prin declarație verbală în fața instanței, ca pricinile privitoare la bunuri să fie judecate de alte instanțe decât acelea care, potrivit legii, au competență teritorială;
 - judecătorul poate fi recuzat;
 - părțile pot să exercite drepturile procedurale personal sau prin mandatar;
 - pârâtul are pretenții în legătură cu cererea reclamantului, el poate să facă cerere reconvențională.

Nu întotdeauna expresia folosită de legiuitor permite să se dea o anumită calificare normei juridice și de aceea este necesar să se apeleze și la un alt criteriu, și anume finalitatea textelor. Potrivit acestui criteriu, ar avea caracter imperativ acele norme care, prin finalitatea lor, depășesc interesul personal al părților și urmăresc asigurarea distribuirii justiției în cadrul procesului civil. Au caracter dispozitiv acele norme care urmăresc ocrotirea interesului părților. Astfel, normele de organizare judecătorească au caracter imperativ, deoarece reglementează organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești, activitate ce nu poate fi lăsată la aprecierea părților. Prin excepție, normele care reglementează recuzarea au caracter dispozitiv – judecătorul „poate” fi recuzat –, prin aceste norme fiind ocrotit interesul părții care ar putea să ceară recuzarea.

¹ G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil, 1. Partea generală. Judecata în fața primei instanțe*, Ed. Hamangiu, București, 2023, p. 6.

1.2.3. Aplicarea în timp a normelor dreptului procesual civil

Dacă vechiul Cod de procedură civilă era guvernat de principiul că norma de procedură este de imediată aplicare, modificările fiind receptate de procesele în curs, actualul cod de procedură civilă, pentru a da satisfacție previziunii normei de procedură, stabilește regula că faza de judecată respectiv executarea silită sunt guvernate în tot cursul derulării lor, de dispozițiile legii în vigoare la data pornirii procesului (la data înregistrării cererii de chemare în judecată) respectiv a executării silite, iar modificările legii de procedură, în cursul derulării procesului, nu sunt receptate și prin urmare nu se aplică decât proceselor începute ulterior modificării legii. Acest principiu este consacrat de art. 24 C. pr. civ., potrivit căruia dispozițiile legii noi de procedură se aplică numai proceselor și executărilor silite începute după intrarea acesteia în vigoare. Acest principiu se aplică și în cazul contestațiilor la titlu, precum și în cazul cererilor de îndreptare a erorilor materiale, de lămurire sau completare a dispozitivului hotărârii, în virtutea regulii *accessorium sequitur principale*¹.

Desigur că anumite distincții există în raport de obiectul pe care îl reglementează norma, respectiv după cum norma este de organizare judecătorească, de competență sau de procedură propriu zisă.

Regula este că normele de organizare judecătorească sunt, în principiu, de imediată aplicare, de vreme ce sunt legi de interes general. Consecința aplicării imediate a legii de organizare judiciară, este că atunci când legea nouă modifică modul de compunere sau constituire a completului de judecată, procesele în curs vor fi soluționate în noua alcătuire².

Sucesiunea în timp a normelor de competență este clarificată de dispozițiile art. 25 alin. (2) C. pr. civ., potrivit cărora, procesele în curs de judecată la data schimbării competenței instanțelor legal investite, vor continua să fie judecate de acele instanțe, potrivit legii sub care au început. Deci instanța legal investită (în raport de data sesizării) nu își va declina competența ci va continua să judece, chiar și în cazul în care se va dispune trimiterea spre rejudecare.

În schimb, normele de procedură vor continua să guverneze litigiile începute când normele erau în vigoare, chiar dacă în cursul derulării litigiului aceste norme au fost abrogate sau modificate. Este posibil însă ca legea nouă de procedură să fie de imediată aplicare, însă numai pentru ipoteza prevăzută de art. 25 alin. (3) teza I, în situația desființării instanței. Pentru asigurarea predictibilității legii noi de procedură, potrivit art. 24 C. pr. civ., dispozițiile legii noi de procedură se aplică numai proceselor și executărilor silite începute după intrarea acesteia în vigoare. În cazul proceselor în curs, legea nouă de procedură nu este de imediată aplicare, iar, potrivit art. 25 alin. (1), procesele în curs, precum și executările silite începute sub legea veche rămân supuse acelei legi.

În ceea ce privește mijloacele de probă, potrivit art. 26 alin. (1) C. pr. civ., legea care guvernează condițiile de admisibilitate și puterea doveditoare a probelor preconstituite și a prezumțiilor legale este cea în vigoare la data producerii lor ori, după caz, a săvârșirii faptelor juridice care fac obiectul probațiunii. Deci admisibilitatea și puterea doveditoare a probelor preconstituite (întocmite cu intenția de a fi folosite într-un viitor litigiu) se face

¹ G. Boroi, M. Stancu, *op. cit.*, vol. I, p. 10.

² M. Tăbărcă, *op. cit.*, vol. I, p. 11.

potrivit legii în vigoare la data producerii sau săvârșirii acestora, pe când admisibilitatea probelor nepreconstituite (expertiza, proba cu martori, cercetarea la fața locului, interogatoriul) se face după legea în vigoare la momentul începerii procesului (la momentul sesizării primei instanțe)¹.

Pentru oricare din probe, regulile de administrare sunt cele prevăzute de legea nouă, adică de legea în vigoare la data la care are loc administrarea.

Hotărârile judecătorești îi sunt aplicabile dispozițiile legii în vigoare la data începerii procesului. Astfel, potrivit art. 27 C. pr. civ., hotărârile rămân supuse căilor de atac și termenelor prevăzute de legea sub care a început procesul.

Executarea silită este supusă, potrivit art. 24 C. pr. civ., legii în vigoare de la data declanșării sale, fără legătură cu legea sub care a fost emis titlul executoriu.

Există însă și derogări de la regula instituită de art. 24 C. pr. civ. privind aplicarea legii de procedură numai proceselor pornite după intrarea sa în vigoare. Astfel, în cazul în care norma de procedură este declarată neconstituțională, ea nu se mai poate aplica proceselor pendinte, după data publicării în Monitorul Oficial a Deciziei Curții Constituționale².

Alte derogări au fost prevăzute în acte normative ulterioare. Potrivit art. 21 din Legea nr. 140/2022 privind unele măsuri de ocrotire pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale și completarea unor acte normative³, judecarea cererilor având ca obiect punerea sub interdicție judecătorească aflate pe rolul instanțelor judecătorești la data intrării în vigoare a prezentei legi se reia, indiferent de stadiul procesual în care se află, în condițiile și cu procedura stabilite prin Legea nr. 287/2009 privind Codul civil și Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă. De asemenea, în contextul pandemiei COVID, potrivit art. 21 din Legea nr. 220/2022 privind valorificarea adaptată a unor măsuri dovedite benefice pentru instituțiile din domeniul justiției pe perioada stării de alertă declarate în vederea prevenirii și combaterii efectelor pandemiei de Covid 19, art. 2-7, art. 9 și art. 10 din Legea nr. 220/2022 sunt aplicabile și proceselor și executărilor silite începute anterior intrării în vigoare a acestei legi⁴.

1.3. Principiile fundamentale ale procesului civil

Principiile fundamentale reprezintă reguli esențiale ce guvernează întregul proces civil, atât sub aspectul organizării judiciare, cât și sub aspectul judecății și al executării silite.

a) **Principiul liberului acces la justiție (dreptul la o instanță)** este reglementat de art. 5 C. pr. civ., cu denumirea marginală – *Îndatoriri privind primirea și soluționarea*

¹ *Ibidem*, p. 16.

² Decizia Curții Constituționale nr.874 din 18 decembrie 2018 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 27 C. pr. civ., în interpretarea dată prin Decizia nr.52 din 18 iunie 2018, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, a prevederilor art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, cu referire la sintagma „precum și în alte cereri evaluabile în bani în valoare de până la 1.000.000 lei inclusiv”, precum și a prevederilor art.521 alin. (3) C. pr. civ., publicată în M. Of. nr. 2 din 03.01.2019.

³ Publicată în M. Of. nr. 500 din 20 mai 2022.

⁴ Legea nr. 220 din 15 iulie 2022 privind valorificarea adaptată a unor măsuri dovedite benefice pentru instituțiile din domeniul justiției instituite pe perioada stării de alertă declarate în vederea prevenirii și combaterii efectelor pandemiei de COVID-19 publicată în M. Of. nr. 724 din 19 iulie 2022.

cererilor. Dreptul la o instanță sau accesul la justiție este o garanție a oricărui proces echitabil și presupune atât dreptul persoanei de a sesiza instanța și de a obține o soluție în urma examinării cauzei sale de către o instanță independentă, imparțială și stabilită prin lege.

Judecătorii au îndatorirea să primească și să soluționeze orice cerere de competența instanțelor judecătorești, potrivit legii. Niciun judecător nu poate refuza să judece pe motiv că legea nu prevede, este neclară sau incompletă. În cazul în care o pricină nu poate fi soluționată nici în baza legii, nici a uzanțelor, iar, în lipsa acestora din urmă, nici în baza dispozițiilor legale privitoare la situații asemănătoare, ea va trebui judecată în baza principiilor generale ale dreptului, având în vedere toate circumstanțele acesteia și ținând seama de cerințele echității.

Este interzis judecătorului să stabilească dispoziții general obligatorii prin hotărârile pe care le pronunță în cauzele ce îi sunt supuse judecării.

Accesul liber la justiție este consacrat și de art. 21 alin. (1) din Constituție, care stabilește că orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime. Potrivit art. 21 alin. (2) din Constituție, nicio lege nu poate îngreuna acest drept. În ceea ce privește însă limitele ori modalitatea de exercitare a dreptului de acces la justiție, fiecare stat are obligația de a asigura accesul liber la justiție, fie prin asigurarea asistenței juridice, fie prin realizarea unei proceduri de scutire ori de reducere a cuantumului taxelor de timbru.

Accesul liber la justiție nu poate fi considerat ca fiind îngreunat prin stabilirea unor taxe judiciare de timbru¹, fiind normal ca justițiabilii care trag un folos nemijlocit din activitatea desfășurată de instanțele judecătorești să contribuie la acoperirea cheltuielilor acestora. Accesul la justiție nu poate fi considerat îngreunat nici prin condiționarea sesizării instanței de îndeplinirea unei proceduri prealabile.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, sesizată în cauza *Iosif și alții c. României*, a constatat încălcarea art. 6 alin. (1) din Convenție ca urmare a respingerii unei contestații la executare pentru neplata cauțiunii (Hotărârea din 20 decembrie 2007, publicată în M. Of. nr. 561/2008). Prin urmare, dreptul de acces la instanță este restrâns în așa măsură încât afectează însăși substanța sa. Această restrângere are în vedere că, deși statul dispune de o marjă de apreciere, limitarea dreptului de acces la un tribunal nu este compatibilă cu prevederile CEDO decât dacă prin aceasta se urmărește un scop legitim și dacă există un grad rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat. Cum prin Convenție se protejează drepturi efective și concrete, și nu teoretice și iluzorii, stabilirea unui cuantum exagerat al taxelor judiciare în raport de veniturile părții restrânge în așa măsură dreptul de acces la un tribunal încât afectează însăși substanța sa. Curtea a reținut, în cauza *Weissman și alții c. României* (Hotărârea din 24 mai 2006, publicată în M. Of. nr. 588 din 27 august 2007), că dreptul la un tribunal nu este absolut și că el poate face obiectul unor limitări, de vreme ce, prin însăși natura sa, impune o reglementare din partea statului².

¹ Tr.C. Briciu, *Observații cu privire la recenta modificare a legii privind taxele judiciare de timbru*, în RRDP nr. 3/2009, pp. 38-55.

² S-a constatat încălcarea art. 6 alin. (1) din Convenție în majoritatea cauzelor de tip „Brumărescu”, „Canciovici” și „Moșteanu” și a fost declarată admisibilă cererea introdusă de „Parohia greco-catolică Sâmbăta Bihor” tot ca urmare a încălcării acestui articol.

Prin urmare, se impune stabilirea unui sistem de asistență judiciară gratuită, precum și a unui sistem de acordare a ajutorului public judiciar, în sensul reducerii ori scutirii de la plata taxelor judiciare. În cauza *Airey c. Irlandei* (Hotărârea din 9 octombrie 1979, seria A, nr. 32, pp. 14-15, par. 26), Curtea a arătat că dreptul fiecărei persoane de a avea acces la justiție se completează cu obligația statului de a facilita accesul, astfel încât, pentru respectarea acestei exigențe, nu este suficientă obligația negativă de a nu împiedica în niciun fel accesul la o instanță, ci, uneori, statele sunt obligate să asigure adevărate drepturi sociale și economice.

Dreptul la o instanță presupune dreptul persoanei de a sesiza instanța respectivă și de a obține pronunțarea unei soluții în urma examinării pretențiilor sale. De asemenea, dreptul la o instanță implică și dreptul de a obține executarea hotărârii.

b) Principiul dreptului la un proces echitabil, în termen optim și previzibil – art. 6 C. pr. civ.

Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim și previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege. În acest scop, instanța este datoră să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății. Dispozițiile se aplică în mod corespunzător și în faza executării silite.

Noțiunea de *proces echitabil* presupune respectarea unor garanții, cum ar fi aplicarea și respectarea principiului contradictorialității și a dreptului la apărare ori a principiului egalității. De asemenea, mai constituie garanții ale procesului echitabil egalitatea armelor (tratarea egală a părților pe toată durata procedurii), administrarea probelor, motivarea hotărârilor, publicitatea ședințelor de judecată, precum și examinarea cauzei de către un tribunal independent, imparțial, stabilit prin lege. Sintagma *termen optim și previzibil* (rezonabil, potrivit jurisprudenței CEDO) are în vedere împrejurarea că durata termenului rezonabil trebuie raportată la fiecare caz în parte, luând în considerare durata procedurii, natura pretențiilor, complexitatea procesului, comportamentul autorităților competente și al părților, dificultatea dezbaterilor, aglomerarea rolului instanței și exercitarea căilor de atac. Justiția nu trebuie realizată cu întârzieri care să compromită eficiența și credibilitatea sa.

Principiul dublului grad de jurisdicție nu este consacrat în mod explicit nici în codul de procedură civilă și nici în constituție și el se referă la determinarea gradelor de jurisdicție într-un sistem procesual, care permit o judecată în fond. În sistemul de drept procesual român, o cauză poate fi judecată în fond de două ori, în primă instanță și în apel. De aceea, regula instituită de actualul Cod de procedură civilă este că hotărârile pronunțate în primă instanță sunt supuse apelului, excepțiile de la această regulă fiind limitativ și expres prevăzute de lege.

Pentru ca soluționarea cauzei să se realizeze într-un termen optim și previzibil, instanța are obligația de a estima durata necesară pentru cercetarea procesului ținând cont de împrejurările cauzei. De asemenea, judecătorul poate lua măsuri pentru asigurarea celerității prin stabilirea unor termene scurte, prin verificarea procedurilor de citare și de comunicare dispuse. De asemenea, va putea dispune înștiințarea părților prin orice mijloc de comunicare care asigură transmiterea textului și confirmă primirea actului.

c) Principiul legalității – art. 7 C. pr. civ.

Procesul civil se desfășoară în conformitate cu dispozițiile legii, așa cum prevăd inclusiv normele constituționale [art. 124 alin. (1) din Constituție]. Acest principiu al legalității nu poate pleca decât de la premisa că judecătorul este independent (în raport de

celelalte autorități ale statului ori în raport de orice particular). Art. 4 alin. (1) din Legea nr. 303/2022 privind statutul judecătorilor și procurorilor stabilește că numai un judecător independent poate constitui garanția respectării legii. Judecătorul are îndatorirea de a asigura respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces.

Instanțele de judecată sunt prevăzute prin lege, fiind interzisă constituirea de instanțe excepționale. Competența și procedura de judecată sunt, de asemenea, stabilite prin lege. Constituirea și compunerea completului de judecată se face potrivit legii, iar căile de atac împotriva hotărârilor pronunțate de judecător sunt prevăzute de lege.

Principiul legalității se impune și privința căilor de atac. Potrivit art. 457 alin. (1) C. pr. civ. hotărârile sunt supuse căilor de atac prevăzute de lege, în condițiile și termenele stabilite de acestea, indiferent de mențiunile din cuprinsul dispozitivului¹. Prin urmare, părțile trebuie să declare calea de atac prevăzută de lege (de forma în vigoare la data declanșării procesului, chiar dacă ulterior legea a prevăzut o altă cale de atac sau un alt termen de exercitare pentru calea de atac) și nu calea de atac menționată (greșit) în dispozitivul hotărârii. Mențiunea greșită nu încalcă dreptul părții de a declara calea pe care legea o prevede. Dacă însă instanța indică în mod greșit, în dispozitiv, termenul de exercitare a căii de atac și partea, în considerarea acestei mențiuni declară calea de atac cu depășirea termenului prevăzut de lege, mențiunea greșită a termenului în dispozitiv, constituie o cauză de repunere în termen din oficiu.

În materia executării silite, principiul prevăzut de art. 7 este reluat de art. 625 alin. (1) C. pr. civ., care dispune că executarea silită se face cu respectarea dispozițiilor legii, a drepturilor părților și ale altor persoane interesate.

A rosti dreptul este mult mai mult decât a aplica automat legea. Judecătorul, aplicând legea, trebuie să o interpreteze, să determine semnificația regulii care duce la tranșarea litigiului. Norma trebuie examinată în raport de întinderea temporală, spațială ori personală de aplicare. Judecătorul intervine între autorul normei și destinatarul acesteia. Puterea judecătorului implică nu numai identificarea normei aplicabile și analiza conținutului său, ci și o necesară adaptare a acesteia la faptele juridice pe care le-a stabilit, deoarece legiuitorul, fiind în imposibilitate de a prevedea toate situațiile juridice, lasă judecătorului inițiativa rostirii dreptului². Judecătorul trebuie să realizeze un echilibru între spiritul și litera legii, între exigențele și limitările literale și scopul urmărit de legiuitor prin edictarea normei. Asaltat de dosare ori abuzat de excesul de reglementare, de necorelările ori paralelisme legislative, judecătorul trebuie să aplice legea.

Principiu legalității nu poate fi desprins de principiul aplicării legii de procedură în timp, reglementat de art. 24-27 C. pr. civ. Potrivit art. 24 C. pr. civ., dispozițiile legii noi de procedură se aplică numai proceselor și executărilor silite începute după intrarea acesteia în vigoare. Prin urmare, contrar vechiului cod de procedură civilă care prevedea că legea de procedură este de imediată aplicare, actualele dispoziții ale Codului de procedură civilă, statuează că procesul civil este supus legii de procedură în vigoare la data investirii instanței, astfel că modificările legii de procedură survenite ulterior demarării litigiului, nu se vor aplica acestuia (spre exemplu modificarea ulterioară a căii de atac).

¹ G. Boroi, M. Stancu, *op. cit.*, vol. I, p. 39.

² V.M. Ciobanu, Tr.C. Briciu, C.C. Dinu, *op. cit.*, p. 92.

Articolul 25 C. pr. civ. confirmă același principiu enunțat de art. 24 și stabilește că procesele în curs de judecată, precum și executările silite începute sub legea veche rămân supuse acelei legi. Referitor la legea care se aplică mijloacelor de probă, potrivit art. 26 C. pr. civ., legea care guvernează condițiile de admisibilitate și puterea doveditoare a probelor preconstituite și a prezumțiilor legale este cea în vigoare la data producerii ori, după caz, a săvârșirii faptelor juridice care fac obiectul probațiunii iar administrarea probelor se face potrivit legii în vigoare la data administrării lor.

În ce privește căile de atac, art. 27 C. pr. civ. stabilește că hotărârile rămân supuse căilor de atac, motivelor și termenelor prevăzute de legea sub care a început procesul. Se pune însă întrebarea ce se întâmplă atunci când textul de lege de la data la care a început procesul și care ar trebui să se aplice pe toată durata procesului este declarat neconstituțional, fie înainte de soluționarea definitivă, fie după soluționarea definitivă a procesului. Adică, dacă textul declarat neconstituțional se aplică, în continuare, cu ignorarea deciziei Curții Constituționale, sau dacă se aplică alt text (fie forma anterioară, fie forma ulterioară a normei speciale sau, în lipsa acestora, norma generală).

Articolul 27 C. pr. civ., după o controversă între CCR și ICCJ, a făcut obiectul controlului de constituționalitate. Potrivit Deciziei CCR nr. 874 din 18 decembrie 2018 dispozițiile art. 27 C. pr. civ., în interpretarea dată prin dec. nr. 52 din 18 iunie 2018, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, sunt neconstituționale¹. În legătură cu efectele deciziilor de admitere ale Curții Constituționale, potrivit dispozițiilor art. 147 alin. (4) din Constituție, deciziile se publică în Monitorul Oficial al României iar de la data publicării, deciziile sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor”, iar, în privința legilor și ordonanțelor în vigoare, alin. (1) al aceluiași articol prevede că acestea își încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, Parlamentul sau Guvernul, după caz, nu pun de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept. În aceste condiții, decizia de constatare a neconstituționalității se va aplica în privința raporturilor juridice ce urmează a se naște după publicarea sa în Monitorul Oficial al României, Partea I – *facta futura*, însă, având în vedere faptul că excepția de neconstituționalitate este, de principiu, o chestiune prejudicială, o problemă juridică a cărei rezolvare trebuie să preceadă soluționarea litigiului cu care este conexă, aplicarea pentru viitor a deciziilor CCR vizează atât situațiile juridice ce urmează a se naște – *facta futura*, cât și situațiile juridice *pendinte* – *facta pendinte* (cauzele aflate pe rolul instanțelor judecătorești la momentul publicării deciziei de admitere a excepției de neconstituționalitate, în care respectivele dispoziții sunt aplicabile — indiferent de invocarea excepției până la publicarea deciziei de admitere) și, în mod excepțional, acele situații care au devenit

¹ Decizia Curții Constituționale nr. 874 din 18 decembrie 2018 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 27 C. pr. civ., în interpretarea dată prin dec. nr. 52 din 18 iunie 2018, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, a prevederilor art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, cu referire la sintagma „precum și în alte cereri evaluabile în bani în valoare de până la 1.000.000 lei inclusiv”, precum și a prevederilor art. 521 alin. (3) C. pr. civ., publicată în M. Of. nr. 2 din 03.01.2019.